

**Мирослав Д. Стевановић**

Академија за националну безбедност, Београд – Србија

e-mail: mstvnv297@gmail.com

**Драган Ж. Ђурђевић**

Академија за националну безбедност, Београд – Србија

e-mail: djurdjevic.dragan@gmail.com

## АНТИ-ПРАВОСЛАВНИ АСПЕКТ НЕОЛИБЕРАЛНОГ ФУНДАМЕНТАЛИЗМА

**Анстракт:** Овај чланак представља налазе посматрања трансформација ка неолибералном друштвеном поретку, посебно са аспекта негативних последица по заједнице православних хришћана. Полазна теза је да неолиберализам вредносно негира православно хришћанство, због чега његова универзализација нужно наилази на отпор. Испитивање ове претпоставке обухвата структурно-функционалну анализу последица универзализације неолибералног поретка и начина ширења неолибералиних вредности у православним заједницама и у међународном систему. Резултати указују да неолиберализам изискује институционализацију аутохтоних индивидуалних интереса и њихове асоцијације, што подрива вредносне темеље организације заједница православних хришћана. Налази дају основ за закључак да саставни део неолибералне идеологије представља њена милитаризована имплементација, по цену деструкције традиционалних заједница православних хришћана.

**Кључне речи:** национални идентитет, универзализација вредности, корпоративизам, традиционална заједница, културни хегемонизам

Неолибералну трансформацију држава бивше СФР Југославије, Грузије, Украјине, на северу Африке и на Блиском истоку пратили су унутрашњи сукоби. Неолиберализам промовише плурализам и демократију, те *eo ipso* не би требало да доводи до институционално нерешивог заоштравања односа у друштву. У том смислу, унутрашњи сукоби, осим у циљу свргавања режима, нису одликовали трансформације у државама које су доминантно римокатоличке или протестантске, попут Словеније, у бившој СФРЈ, Чешке, Словачке, Мађарске, у источној Европи, ни у сунитским државама на Блиском истоку и на северу Африке.

Сукоби у неолибералним трансформацијама испољавају две заједничке одлике. Прво, највеће жртве у тим сукобима, пропорционално посматрано, биле су традиционалне заједнице православних хришћана. Друго, заједнице које су биле против православних хришћана имале су подршку Европске уније (ЕУ), Сједињених Америчких Држава (САД) и Северно-атлантског војног савеза (НАТО). При томе, не ради се само о подршци једној хришћанској заједници против друге, већ и о игнорисању православних заједница (Копти, Асирци) у сукобима између муслиманских заједница, у којима је редовно подршку уживала страна коју финансијски помажу лица и фондови из Саудијске Арабије и Катара, савезника ЕУ, САД и НАТО. Чак и када се ради о

свргавању секуларних аутократских режима, попут у Сирији и Ираку, у којима су хришћани и њихови објекти били заштићени, животни услови хришћана се суштински погоршавају и ти простори остају без њих. Феноменолошки посматрано, може се генерализовати да САД, које су објективно водећа глобална сила и хегемон НАТО, подржавају сваки локални и регионални интерес против православних хришћана. У том смислу, холивудска филмска индустрија, један од важних инструмената креирања масовног дискурса, производи филмове у којима се, као клише, православни Срби и Руси упадљиво представљају у негативном контексту.

### Последице неолибералне трансформације на заједнице православних Срба

У Србији, неолиберална трансформација је започела 1981. године, у оквиру економских реформи бивше СФР Југославије,<sup>1</sup> која се током 1970-тих интензивно задуживала у циљу индустријског развоја. У оквиру реформи је, ради отплате дугова, требало остварити девизне приливе у доларима и суфицит, а по диктату ММФ и сиромашење грађана, кроз девалвацију националне валуте и инфлацију. Вредносно, трансформација је обухватала маргинализацију радничког самоуправљања, као вида колективистичког управљања привредом, и институционализацију интереса финансијских поверилаца. У почетку трансформације, политика САД према СФРЈ обухватала је мере са циљем унапређења тренда ка тржишно-оријентисаној економској структури; али и подстицања модерирајуће улоге у супротстављању кубанском и руском утицају у Покрету несврстаних.<sup>2</sup> Политика САД је имала идеолошки контекст, формулисан као интерес "слободног света" (оличен у неолибералној доктрини Роналда Регана), за чије остваривање је изричито предвиђала коришћење чланства у ММФ и реструктурирања дугова.<sup>3</sup>

Од 1990. године, западној јавности се пласира теза како у тадашњој СФРЈ постоји покушај да се „наметне хегемонистички режим једног тоталитарног покрета који је базиран у Србији“, „под утицајем политичких снага крипто-православно-хришћанског порекла“.<sup>4</sup> Пред изборе у СР Словенији, објављују се текстови о „вредним римокатоличким Словенцима чију су културу обликовали векови под аустријском влашћу“, којима је „Југославија, где превладавају ислам и источно православно хришћанство, страна земља, чудна и претећа“. У том контексту се развија дискурс о „проблематичности“ православне вере: „Становници Чехословачке и Мађарске су или католици или протестанти, док Румуни и Бугари претежно припадају источно-православној вери, која је много конзервативнија и кроз историју била слушкиња државе“.<sup>5</sup> Овај дискурс потпуно занемарује да је и римокатоличка црква подржавала Ирску, јужноамеричке државе, али и Мусолинијеву Италију и усташку „Независну Државу Хрватску“.

Као најдоследнији заштитник српског народа кроз историју, доживљавана је Српска православна црква (СПЦ). На Косову и Метохији (КиМ), њена позиција је током

---

1 Lewis, 2007, 401; Stilhoff Sørensen, 2009, 136, 273.

2 The White House, *United States Policy toward Yugoslavia*, NSDD 133 (March 14, 1984), Unclassified 1996. Доступно: <http://goo.gl/XQX8Qf>, 06.02.2017.

3 *Conventional Arms Transfer Policy*, NSDD-5 (July 8, 1981), доступно: <http://goo.gl/0SCA6i>, 06.02.2017; *United States Policy towards Eastern Europe*, NSDD-54 (September 2, 1982), доступно: <http://goo.gl/gaFMMx>, 06.02.2017.

4 Jambrek, 1991, 192.

5 Bakić-Hayden, 2006, 22,24

XX века била изложена утицају етничких трвења између Срба и Албанаца. Ова трвења су ескалирала у сукоб, у коме је 1999. године НАТО подржао албански сепаратизам и окупирао КиМ, након чега се, током мандата Савета безбедности УН, нападају културни и верски објекти који сведоче о српском присуству на КиМ од средњег века.<sup>6</sup> За разлику од метода отвореног сврставања против православне заједнице, у Црној Гори је, након осамостаљивања без претходних сукоба, 2006. године, толерисан отворен притисак власти на већинску СПЦ и подстицање стварања неканонске Црногорске православне цркве, односно примењено је сврставање само против СПЦ, као институционалног симбола српске заједнице у тој држави.

Интервенција НАТО у Србији прокламована је као хуманитарна, али су њени непосредни учинци били подршка сецесији КиМ и исељавање око 900.000 етничких Албанаца и интерно расељавање око пола милиона Срба из јужне српске покрајине.<sup>7</sup> При томе, на територији суверене државе Србије косметске Албанце су нескривено финансирале исламистичке организације и државе и са НАТО бомбардовањем почела је данашња активност екстремних исламиста на КиМ.<sup>8</sup>

Војни савез предвођен САД, с једне стране, није интервенисао да спаси хришћане ни у Судану или Руанди, а против православне заједнице је применио пропаганду, укључујући како се испоставило нетачним тврдњама, попут, на пример, "милион невиних Албанаца муслимана протерано са својих огњишта"<sup>9</sup> На окупљањима подршке Косову код Беле куће у Вашингтону, 1998. године већином су, како се примећује, учествовали повратници из америчких мировних снага у Албанији, а како је јачала пропаганда о "етничком чишћењу", 1999. године су у Њујорку организоване демонстрације етничких Албанаца, на којима је више стотина окупљених носило камуфлажне униформе и већ било регрутовано за одлазак у Албанију да се прикључе терористичкој организацији "Ослободилачка војска Косова". Иако на Космету тензије имају историјски корен, приказиване су као последица режима Слободана Милошевића. Америчке Албанце помагале су различите муслиманске и хуманитарне групе.<sup>10</sup> Министар спољних послова Израела, Аријел Шарон, јавно је упозорио да стварање државе етничких Албанаца на КиМ носи ризик да се та територија " претвори у Велику Албанију и да служи као база за радикални исламски тероризам, чија суштина тамо већ постоји, да се шири кроз Европу."<sup>11</sup>

Да би се оправдао напад на Србију, нетачне тезе је пласирала и западна теорија. Тако је, на пример, рецензију прошло научно дело коме се тврди: "Косово је албанско и пре Косовске битке... Упознати смо са српским силовањима, убиствима и отимачином почињеним у Босни и Херцеговини да би се земља отела муслиманским Босанцима и католичким Хрватима".<sup>12</sup> Отомански попис из 1455. године, који је покрио већину данашњег Косова, бележи да је српских домаћинстава било 13.000 у 480 села и вароши, а албанских 46 у 23 села, као и да је 95.88% имена било српског, а 0.26% албанског порекла.<sup>13</sup> Упркос Резолуцији Савета безбедности УН 1244, којом је успостављен мир

6 Bardos, 2011, 568.

7 Amstutz, 2013, 24, 27.

8 American Foreign Policy Council, 2011, 389.

9 Lowe, 2013, 389.

10 Curtiss, 1999, 10.

11 Wilkinson, Tracy, Israeli's Kosovo Remarks Raise Ire, *Los Angeles Times*, April 09, 1999. Dostupno: <http://goo.gl/NXNGsr>, 08.02.2017.

12 Kortepeter, 1999, 15.

13 *Oblast Brankovića - opširni katastarski popis iz 1455. godine*, Hadžibegić, Hamid, Handžić, Adem, Kovačević, Ešref (прir.), Сарајево: Оријентални институт у Сарајеву, 1972.

на КиМ, снаге НАТО, објективно под командом америчког генерала Џона Кредока (армија САД не признаје команду страних официра, те је британски генерал Мајкл Џексон био шеф мисије НАТО само номинално), толерисале су покушај погрома преосталих Срба.<sup>14</sup> Тешко је квалификовати да ли је НАТО више анти-православни или про-исламистички, будући да се на КиМ и у Босни, као и у Сирији, испоставља на истој страни са елементима радикалне исламистичке, сунитске, Алкаиде, док је на Космету НАТО практично пружио ваздушну подршку исламистим елементима.<sup>15</sup>

Грађански сукоб који је пратио трансформацију Хрватске окончан је исељавањем око 350.000 хрватских Срба. Током II Светског рата, у тзв. "Независној Држави Хрватској", усташе су побиле између 400 и 700 хиљада углавном православних Срба и имали су логоре у којима су вршена масовна убиства, али нису кажњени. То указује, с једне стране, да злочин није био тачка суштинског раскола са нацизмом,<sup>16</sup> а с друге, да у ставу према етничким Србима нема промене у односу на II Светски рат, када су протестантске и римокатоличке државе биле незаинтересоване за злочине.<sup>17</sup> Усташки режим је инсистирао на својој римокатоличкој утемељености, као темељу блискости западној цивилизацији.<sup>18</sup> Да се не ради само о изолованом односу према православним Србима, указује и то да је Грчка, 1974. године, поставила питање сврхе НАТО ако не може да спречи турску агресију на Кипар.<sup>19</sup> Штавише, испоставља да су православне заједнице, попут доскора Србије или данас у Украјини, мета негативне пропаганди глобалних медија.<sup>20</sup> Уз снажну анти-српску пропаганду, САД и НАТО су допустили чишћење православних Срба са КиМ, иако је као сврха интервенције била прокламована заштита људских права и мањина, као и из Хрватске, у којој је требало да очувају мир. Уз то, у Босни, Хрватској и на КиМ су допустили да католичке и муслиманске нације шаљу обилну помоћ другим религијским заједницама, док се помоћ православних нација третира као агресија.

### Глобализација неолиберализма

Суштина трансформације, након Хладног рата, своди се пре свега на усвајање неолибералних постулата у економији. Водећим државама неолибералног естаблишмента, које се самопрокламују за "међународну заједницу" и узурпирају међународне организације, не сметају диктатуре, ни кршења људских права у државама које прихвате неолиберални модел. С друге стране, државе које настоје да свој пут развоја одреде суверено, у складу са међународним правом, чак и ако усвоје либералну демократију, бивају изложене уценама, притисцима и, некад, интервенционизму.

Оквир неолибералног концепта међународног система је, почетком 1990-тих, назначио председник САД, Џорџ Буш. По њему, САД су "наступили... у одбрани начела и снова новог светског поретка."<sup>21</sup> "Морамо (САД) да градимо на успеху 'Пустинске

---

14 Fulton, 2010, 131.

15 Zafirovski, 2013, 13.

16 Schiessl, 2016, 24.

17 Stroud, 2013, 3.

18 Yeomans, 2013, 4.

19 Thompson, 2012, 285.

20 Djuric, Olson, 2003, 245.

21 Bush, George, "Towards a *New World Order*," address before a joint session of *Congress*, 11 September 1990, National Archives: George Bush Presidential Library and Museum. Dostupno: <https://goo.gl/6Jc5Cv>, 06.02.2017.

олује', да дамо нови облик и замах новом светском поретку, да користимо силу мудро и кад год можемо продужимо руку... Нације источне Европе... морају да заузму положај поред комшија са запада."<sup>22</sup> До краја 1990-тих се артикулише идеја сузбијања потенцијалних претњи глобалној америчкој (неолибералној) хегемонији, у економији и политици, укључујући превентивним ударима. То одражава фундаменталистички приступ идеологији, у чију функцију се ставља војна моћ.<sup>23</sup>

Неолиберални модел се суочава са проблемом наметања у заједницама које у традицији своје организације друштва негују вишу истину. Наиме, идеолошка хегемонија нужно негира утемељење на вредносним догмама, које подразумева тежња за вишом истином и с друге стране, неспојива је са толерантношћу, због чега изискује употребу непрецизних појмова и замену информација пропагандом, те једнако ствара догме и уједно негира постојање више истине.

Од 2007. године, глобална економска криза подрива поверење у неолибералну економију. Међутим, у глобалном информационом друштву се тешко пробијају алтернативне идеје. У недостатаку аргумената, ширење неолибералног модела се спроводи пацификовањем противљења. Тако се развијају дискурси којима се потенцијално супротстављени концепти *a priori* дискредитују, попут да регионализам представља протекционизам, или се преиспитивање неолибералне глобализације гуши конструкцијама о могућој новој претњи хегемонизма, а најчешће се приоритетизује економски развој и колективна координација. Овакав идеолошки дискурс не погодује колективној улози државе, чији легитимитет почива на одговорности институција друштва да служе народу и грађанима, а стога ни представничкој демократији, уопште.<sup>24</sup>

Наметање неолиберализма последица је делом геостратешких потреба. У том смислу, у доктрини се 1990-тих година концептуализују дискурси о модернизацији, који рационализују монополарни свет. Ти дискурси обухватају дискредитацију лидера који персонификују циљане заједнице и вредности на којима почивају друштвени односи, у функцији стратешких циљева. Тако је, на пример, у оквиру евалуације војне интервенције НАТО против Србије, у којој су ескалирале борбе органа безбедности против сепаратиста на делу територије, разматран је значај исламске димензије косовске кризе, са аспекта поправљања имиџа НАТО на Блиском истоку.<sup>25</sup>

Ови дискурси су посебно изражени у односу на Русију, која се посматра као препрека потпуној глобалној доминацији. Наметање неолиберализма у Русији, наиме, суочава се са утицајем Руске православне цркве (РПЦ), односно вредносним циљевима које она имплицира: национални интегритет, квалитативни напредак, физичко и морално здравље нације, легалитет и поредак, као грађански мир у друштву, што практично представља алтернативни виши циљ друштва.<sup>26</sup> Зато се, у контексту интереса ширења неолиберализма, доказује потреба "лабаве конфедерализације" Русије и, чак, њеног изоловања, развојем теза попут да је "суверена Украјина критична компонента политике према Русији, као подршка за стратешки важне Азербејџан и Узбекистан".<sup>27</sup>

---

22 Bush, George, *Remarks at Maxwell Air Force Base War College*, April 13, 1991. Dostupno: <http://goo.gl/7hfKkj>, 06.06.2016.

23 Farzana, 2008, 154.

24 Klassen, 2014, 43; Lane, 2015, 4-19

25 Moorcraft, 2001, 361.

26 *Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data, and Analysis*, Brzezinski, Zbigniew; Sullivan, Paige (eds.), London/New York: M.E. Sharpe, 1997, p. xxvi, 159.

27 Brzezinski, 1997, 56.

Продор НАТО у источну и централну Европу почео је као "морални" императив са стратешким значајем, током мандата председника САД Вилијама Клинтона, који је промовисао тезу "да Америка мора да се искупи за грехе прошлости", односно "предају" тих држава Совјетском Савезу након II Светског рата, увођењем Чешке, Мађарске и Пољске у западни војни савез.<sup>28</sup> У изградњи нових друштва, међутим, нису уважени традиционални друштвени концепти, попут православља.<sup>29</sup> Чак се и регионална сарадња промовише на вредностима без упоришта тим друштвима, а носиоци нових вредности се октроишу као нова локална елита. За разлику од савремене узурпаторске плутократије, традиционална елита, укључујући и феудално племство, углед је градила и оним што су чинили за друштво, што је постало друштвено афирмисано. Још битније, традиционално православно препознавање јединства цркве и народа у тежњи за спасењем угрожава "секташтво", који све своди на лично, налик грађанској религији која проповеда буржоаски морал.<sup>30</sup> У том смислу, неолиберализам се испољава као политичко-религиозни концепт који се супротставља православљу по томе што игнорише централно етичко место моралности и циља (светог тројства и Васкрсења).

Након Хладног рата, НАТО улази у мисије унапређења демократије и ширења отвореног тржишта у источној и централној Европи. Тако су, 1999. године, САД и савезници напали СР Југославију, суверену државу која се на својој територији борила против побуне етничке групе, дакле не због циља зарад којих НАТО постоји. Са аспекта међународних односа, ради се о офанзивном реализму, који оправдава интервенционизам. Из чињенице да САД не допуштају ни ЕУ да артикулише сопствене безбедносне и одбрамбене интересе и тако одржавају свој привилегован положај у том делу света назире се елемент империјализма.<sup>31</sup>

Ширење неолиберализма данас се испољава као *de facto* поход против православља. Криза у Украјини, од фебруара 2014. године највећи изазов европске и светске политике, експонирала је глобалистички систем информисања, које представља услов делотворности либерално-демократског поретка. Западни медији не примећују недужне жртве, укидање руског језика, спаљивање књига штампаних на руском језику, гранатирање болница, школа и обданишта, сурова убиства деце и жена, разарање инфраструктурних инсталација, изгладњивање становништва и брутални методи обрачуна паравојски и оружаних снага лојалних Кијеву са отпором на истоку земље, где живи већински етничко руско становништво. За њих не постоји минимум обзира, већ се по сваку цену настоји сломити њихов отпор насилно устројеном режиму. Режим у Кијеву примењује, без моралних и људских обзира, драстична средства, што се представља као легитимна борба против сепаратизма и "тероризма". У том делу земље најгрубља сила је примењена са циљем да велике цивилне жртве утичу на сламање воље локалних снага које бране своје право на слободни избор и опстанак, све је подређено политичком циљу. Медији, попут CNN или BBC, догађаје представљају другачије, пре свега стављањем у контекст: опасности од руског империјализма (иако се ради о грађанском рату након гажења уставног поретка), потребе одбране територијалног интегритета Украјине (који није угрожен, већ грађани користе право на самоодбрану и самоопредељење у условима погаженог уставног поретка), или заштите људских права и слобода (иако је режим у Кијеву погазио права становника руске језичке групе).

---

28 Powaski, 1998, 18.

29 Hopken, 2010, 26.

30 Fraser, 2011, 194.

31 Layne, 2001, 60-61.

Глобални медији тврде да се у Украјини бране евроатлантске вредности, из чега проистиче да у њих спадају: насилно преузимање власти, избацивање представника дела становништва из институција, насиље према делу становништва, због културног идентитета. Иста матрица извештавања примењена је за описивање борби тзв. "бораца за слободу и демократију" у Сирији, за које се испоставило да се сврставају уз снаге које се боре за успостављање исламског калифата у Ираку и Сирији. У оба примера, хистеричну против снага на путу неолибералибералној глобализацији најмоћније западне државе политички подгревају, у циљу да се јавности прикаже конструкција истине, а средства информисања некритички преносе конференције западних политичара и функционера НАТО, на којима без скрупула износе лажне податке.

Критици анационалне политике, која се често граничи са фобијом против већинске нације, оспорава се да не увиђа "јединственост личне слободе која је суштински изнад сваког колективитета."<sup>32</sup> У том контексту, новинари постају "стенографи моћи", а политика глобалног "лидерства" свет дели на оне који подржавају САД и на друге, према којима је све дозвољено.<sup>33</sup> Последица су политички и маркетиншки развој социјалне патологије, снижења перцепције и когнитивних способности и, последично, хистеричних предвиђања и поступака. Против циљаних држава води се психолошко-пропагандни рат, преко глобализованих медија, међу којима европски преузимају вести од америчких, који су део ратне машине. У Украјини, на пример, која је кључ моћи Русије у Европи, неолиберална „демократија“ се испољила спремна да отворено посегне за превратом уз помоћ бандериста (неонациста).

Једна од одлика неолибералне глобализације у православним државама је појава страних верских секти, које се у локалним заједницама доживљавају као агенти глобалне завере и изазивају отпор, као претња националном идентитету. Како се и власт идентификује са неолибералном глобализацијом и она постаје противник традиционалног идентитета. Обојене револуције теже да подривају традиционално, због чега им погодује ненасилни метод.<sup>34</sup> То потврђује да мета нису институције, него све вредности друштва, које се преобликују, управо од неолибералних снага, које се стављају на страну пропагандних покрета без демократског легитимитета.

Одређени ниво хијерархије постаје стандард управљања у мултинационалним корпорацијама, али на тим основама је тешко постићи функционалну демократску заједницу. Транспоноване ауторитарног модела на глобалне односе постаје изазов за међународни систем, посебно стога што ауторитарност погодује носиоцима корпоративизма. Тај афинитет је 1971. године изразио Џон Рокфелер: "Каква год да је цена кинеске револуције, она је очигледно успела, не само у стварању ефикасније и посвећеније администрације, него и у подстицају вишем циљу и заједничкој сврси. Друштвени експеримент под Маовим вођством је један од најважнијих и најуспешнијих у историји."<sup>35</sup>

Посебан сегмент ширења неолиберализма је улога Саудијске Арабије, угледног савезника Запада иако је одликује изражен сунитски такфиризам и ауторитарност, зато што усваја неолиберални модел економије. Саудијска Арабија, на пример, намерава да уложи 10,5 милијарди долара у пољопривредни сектор, индустрију, некретнине и туризам Украјине,<sup>36</sup> али није јасан *ratio* улагања у ратом захваћену и политички

---

32 Horvath, 2005, 219.

33 Mentan, 2013, 224.

34 Sabanadze, 2010, 104-106.

35 Rockefeller, David, From a China Traveler, *The New York Times*, August 10, 1973, p. 1.

36 Saudi Arabia to invest in Ukraine, *EuroMaidan Press*, 02.06.2016. Dostupno: <http://goo.gl/VOtPxu>, 07.02.2017.

нестабилну државу. У том контексту је, чини се, индикативна вест из маја 2014. године, да "велики број такфирских терориста у Сирији, саудијске и чеченске националности, добија финансијску и војну подршку од саудијске обавештајне агенције и пребачени су, у неколико авиона, у Кијев... Те снаге су пребачене у Краматорск у виду милиција које подржавају хунту (режим у Кијеву)".<sup>37</sup>

У глобализацији неолиберализма, интерес држава које подржавају САД се уважава чак и кад се њихови поступци противе заједничким интересима или међународном праву, али редовно против православних или шиитских држава, чак и када су савезници САД.<sup>38</sup> Саудијска Арабија, на пример, не таји амбицију да освоји нуклеарну технологију и изван цивилне употребе, али због тога није на удару западних и међународних институција, као ни Турска, због помоћи терористичким групама у Сирији и Ираку, нити због улоге у отцепљењу Северног Кипра.<sup>39</sup>

Процене НАТО биле су да су централно-европске државе са римокатоличком традицијом биле одбојније према совјетској доминацији од југоисточно-балканских са православном традицијом.<sup>40</sup> У оквиру НАТО, дакле, постоји свест да између различитих друштава постоји културна разлика. То отвара питање због чега западни медији не извештавају о страдању православних хришћана, попут у Хрватској, Украјини и Кипру, или на КиМ. На КиМ је чак толерисано и уништавање православних цркава и манастира и попут погрома Турака и Курда над јерменским и асирским хришћанима 1915. године, нестају хришћанска светилишта и културни објекти. У Ираку, од прве интервенције међународних снага, под вођством САД, стотине хиљада хришћана је морало да напусти земљу. Ове заједнице препуштене су саме себи и приморане да мигрирају, због циљева САД, које су, као лидер НАТО, не само у досадашњим унутрашњим сукобима подржавале страну која је била против православних хришћана, већ исти став, чини се, заузимају и данас у Македонији.

У интервјуу о раду ММФ, Светске банке и банчиног већинског власника, Трезора САД, дотадашњи потпредсеник Светске банке и председавајући Економског савета председника Клинтонa, Џозеф Штиглиц, осветлио је изазов неолибералног реструктурирања – разарање нација, у чему је први корак "приватизација". Штиглиц је изјавио да неки политичари, рађе него да пружи отпор распродаји државне индустрије, прихватају да препусте електро и водне системе "за изглед добијања провизије". Према њему, за то је Влада САД знала у случају руске распродаје 1995. године, али је став Трезора био: "То је било одлично, јер смо желели реизбор Јељцина. Није нас брига ако су избори намештени."<sup>41</sup>

### **Вредносни систем неолиберализма у односу на традиционалне вредносне системе**

Последица лишавања капиталистичке државе вишег циља (моралност) је секуларизација и следствено, развој новог облика "хуманитаризма". Ова нова вредност се испољава као интервенционизам, без правног основа,<sup>42</sup> као и настојање да се

---

37 S. Arabia relocating Takfiri fighters from Syria to Ukraine, *Fars News* May 4, 2015. Dostupno: <http://goo.gl/qk7frK>, 07.02.2017.

38 Ближе: *Open Secrets: WikiLeaks, War and American Diplomacy*, Star, Alexander (ed.), New York: New York Times Company, 2011.

39 Cigar, 2016, 131-133.

40 Hatzivassiliou, 2014, 93.

41 Brown, Mark, The IMF's four steps to damnation, *The Observer*, April 29, 2001. Dostupno: <https://goo.gl/BKKqOX>, 08.02.2017.

42 Abeysekara, 2008, 69-70.

монополисањем истине и сузбијањем опонената потру цивилизацијске разлике.<sup>43</sup> Тако, неолиберална пракса укључује безусловну одбрану неупитног веровања у неограничено отворено тржиште, односно фундаментализам, што подстиче глобалну хомогенизацију, а стога уједно и подривање традиционалне вредности заједница које је прихвате.<sup>44</sup> Последица такве праксе је то да ширење неолиберализма прате: насилне политике; клептократије које на националним нивоима артикулишу неолиберализам и патронажу; дискредитација других и насилни симболизам у умреженом друштву, кроз дискурсе добре владавине и других усмерених на стварање поданика; као и отворено насилна акумулација.<sup>45</sup>

Развој насилног неолиберализма проистиче из унутрашње природе тог концепта. Од античког доба, западна цивилизација промишља живот човека у три димензије: економској, политичкој и филозофској. Економија се развија као посебна сфера битисања и тако постаје теолошки концепт, а идеја раста виши циљ администрирања, што води до филозофског конструкта "спасења" кроз економску успешност, те неолибералног гуверменталитета, као овладавања отржиштеном личношћу.<sup>46</sup> У том оквиру се развијају дискурси који инсинуирају да "византијска (православна) природа правног окружења омогућава организованом криминалу продор у послове, што кршење закона, као погодно за уцену, неизбежним чини и остављања предузетнике на милост корумпираним бирократским и државним агенцијама."<sup>47</sup>

Придавање својства вишег циља интересним категоријама резултира тиме да се многе, попут добросуседске и регионалне сарадње, па чак и корупције, само заговарају као глобални императиви, а примењују волунтаристички, због чега постају вредносно двосмислене. Организације попут Заједнице независних држава, Организације за колективну безбедност и сарадњу и Евроазијска економска унија, примери су корака у правцу регионалне сарадње држава насталих из бивше СССР. Суочена са непријатељским тенденцијама, како се испоставило, насилног и корумпираног, режима Михаила Сакашвилија у Грузији, Русија је почетком 2007. године нудила опције за релаксирање билатералних односа и помоћ у смиривању сукоба у Абхазији и Јужној Осетији, у замену за неутралност Грузије у односу на НАТО. При томе, није испољавала негативан став у погледу европске интеграције Грузије. Изненадна агресивност Грузије, у августу 2007, оснажили су претпоставке о америчком утицају на Сакашвилија. Тродневна руска интервенција окончана постављањем посматрача у Абхазији и за разлику од НАТО бомбардовања Југославије, није била усмерена на уништавање инфраструктуре, нити је резултирала великим људским жртвама.<sup>48</sup> Са вредносног аспекта, интересантно је промовисање тезе у глобалним медијима да су насилни лидери попут Сакашвилија, или после њега Порошенко у Украјини, спровели "демократске изборе", а да Русија намеће интересе изнад "слободно изражене воље" народа централне, источне, као и југо-источне Европе. На тај начин се прикрива други процес у оквиру којег НАТО настоји да се прошири на државе, које се за унутрашње проблеме обраћају Русији, на темељу чега је обликована стабилна регионална и билатерална политика.<sup>49</sup>

Анти-православни аспект неолиберализма не испољава се само у односу према Русији, која је геостратешка мета НАТО, нити, у том контексту, према православним

---

43 Hoffman, 2015, 395.

44 Block; Somers, 2014, 3, 200; Cochrane, 2011, 84.

45 Bliže: Springer, 2015; takode, Arxer, 2016, 129-136.

46 Leshem, 2016, 4-7, 81, 154.

47 Tayler, 2005, 417-437.

48 Trenin, 2009, 147, 152.

49 Polyakov, 2002, 171-176.

државама које се могу перципирати под руским утицајем, ни према Србији, у којој грађани не испољавају вољу за чланством у НАТО. Овај аспект је испољен и према православним кипарским Грцима, чија је матична држава важна чланица НАТО. На Кипру је, наиме, прећутним прихватањем отцепљења кипарских Турака, чија је матична држава такође чланица НАТО, интерес спољних сила и НАТО обезбеђен опет на штету већинске православне заједнице.<sup>50</sup>

Тридесетих година XX века, Вебер уочава тренд теократских и милитаристичких исхода у исламу, али га ипак категорише међу религије које се "прилагођавају" политици и друштву.<sup>51</sup> Он, иначе, претпоставља "афинитет" између калвинизма и модерног капитализма, који представља економски, мада не и једини, облик калвинистичког "потпуног господарења светом" и "предодређености". По овој логици, доследно изведено, калвинизам, изворно, а ислам, накнадно, постају религиозни системи "господарења светом", те су исламски и протестантски фундаментализам покретачи државног и против-државног тероризма у савременим друштвима. Овај оквир имплицира "пасивно прилагођавање" православља и конфучијанизам, који стога нису погодни да генеришу капиталистичку економију.<sup>52</sup> На тој вертикали, неолиберална доктрина идентификује нови раскол у Европи након Хладног рата између напредног западног хришћанства с једне, и назадног православља с друге стране.<sup>53</sup> Одређујући различитост уверења као сукоб између цивилизованог и варварског, вредносно је имплицирана мета интервенционизма, који се касније оправдава као "хуманитарни".<sup>54</sup> Резултат тога је отворено анти-православље, као некомпатибилно са неолиберализмом, и толеранција за сунитски исламизам, као прилагодљив за неолиберални модел.

Неолиберализам мења концепт људског достојанства. Извор достојанства за православне хришћане је то да је човека Бог створио по свом облику, док га неолиберализам изводи из улоге човека у функционисању економског система на тржишту, односно достизању статуса као људског капитала, ефективног потрошача, или предузетника. Зато се у неолиберализму доносе многе одлуке које подривају људско достојанство, само да би се одржала конкурентност. За разлику од традиционалних вредности, најмоћнији немају никакву обавезу према заједници, осим у виду приватизоване друштвене одговорности.<sup>55</sup> Све ово утиче на развој система што јефтинијег, струковног или дуалног високог образовања, које неће моћи да изгради критичку свест према друштвеном поретку.

Аргументи против православља изворно се позивају на универзално добро, али се формулишу са позиција универзалног разума, као "новог атеизма".<sup>56</sup> Да би се обликовало хомогено друштво, морају се вредносно уклопити различите религије. Национални идентитет, међутим, обухвата перцепцију особина, припадности, врлина и недостатака "својих" и "других". Најједноставније схваћен, он нужно обухвата психолошку димензију: свест појединца о властитој припадности некој групи и способност саморефлексије. У Црној Гори, на пример, неолиберална власт је црногорски идентитет дистанцирала од везе са православним хришћанством, за које се онда опозиција везала политички, док је црногорски идентитет политички везан за

---

50 Kourvetaris, 1988, 431.

51 Veber, Maks, *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Novi Sad: Mediterran Publishing, 2011.

52 Zafirovski; Rodeheaver, 2013, 159, 251-252.

53 Huntington, 1991, 76; *id.*, 1996, 29.

54 Callinicos, 2000, 180.

55 Zalanga, 2014, 212-213.

56 Cary, 2015, i.

неканонску Црногорску православну цркву.<sup>57</sup> Политичко везивање, међутим, није везано за универзално добро, већ за идеолошки интерес одређене групације, чиме се подрива углед у друштву у коме су унутрашњи односи значајно изграђени на православној традицији.

Продор неолиберализма у државама бившег СССР укључивао је раст анимозитета према присуству Руске православне цркве. Положај ове верске организације је, уместо према верским канонима, углавном третиран као правно питање и решаван судским путем, као одраз неолибералног приступа неутралности државе у односу на традиционалне вредности које негује црква.<sup>58</sup> Заговарајући, генерално, промену имица идентитета, његово политизовање и везивање за политичке пројекте, либерални мулткултурализам и либерални национализам и етнокултурна подривају функционалност заједнице. С обзиром да су у обликовању нација важну улогу имале историјске цркве, такве промене су практично значиле и промену вредности које традиционално одређују национално осећање.

Општа је тежња да се се људи претварају у бића којима се може владати. Технологије доминације обухватају и обликовање знања и система моћи. Тако, индивидуално постаје израз материјалности моћи и културе, а дисциплина се проводи над индивидуалним, као феноменом, чиме дисциплиновање прожима све индивидуе и институције друштва, уз надзор који није нужно репресиван. За неолибералну државу, умеће владања постаје моћ да се друштво сведе на групу индивидуа, а индивидуе у објекте којима се може владати. Зато, државни разлог престаје да буде императив, а мења га матрица рационалности по којој се управља људима, коју допуњују масовни медији и култура гламура. Последица је да држава све мање води бригу о становништву, а све више о променљивим које утичу на управљање становништвом, као групом индивидуа.<sup>59</sup>

Православне цркве које не прихвате унијаћење дискредитују се кроз дискурсе "европеизације", као вишем циљу. Аргументи се заснивају на фразама, којима се оправдава сукоб против традиционалних заједница. У том контексту се *inter alia* наводи:

- националне православне цркве су важан савезник евроскептичним и национално-конзервативним блоковима;
- у процесу европеизације Српска православна црква (неовизантијска) ретко је испољавала прозападњаштво и остала је извор новог српског анти-западњаштва;
- НАТО интервенција (бомбардовање Србије) покренула је анти-западњаштво у коме су српска и руска православна црква изгледале као нова против-западна осовина;
- насупротив прагматичним Грцима, Срби су више зелоти и траже сукоб и нове балканске ратове;
- дипломатски напори према СПЦ спроводе се преко екуменистичких организација, попут Светског савеза цркава, као и Свете столице;<sup>60</sup>
- проблем је што веза између православне цркве и државе постаје све блискија: у Грчкој црква није годинама добила објекте који су конфисковани. Срећом прихваћени су Јеховини сведоци као култ, култ је у Румунији позитивна ствар.<sup>61</sup>

---

57 Džankić, 2016, 126.

58 Ringvee, 2016, 158.

59 Biti, 2012, 38-42, 54.

60 Perica, 2006, pp. 176-203.

61 Weber, Renate, *Romania, Moving Toward NATO and the EU: Briefing of the Commission on Security and Cooperation in Europe, October 1, 2003*. Washington: CSCE, 2004, p. 18. <http://purl.access.gpo.gov/GPO/LPS53670>

Методолошки, тезе о потреби вредносне европеизације, осим што игноришу чињенице, користе етикетирање и појмове нејасне садржине и "аргументе" без логичког утемељења. Ако су националне православне цркве савезник, следи да евроскептицизам и национални конзервативизам постоје независно од православља. Ако се отпор јавља као последица бомбардовања, јасно је да се ради о наметању вредности страни која пружа отпор, а не *an general* о односу православља према Западу. Квалификовање настојања да се опстане као непрагматичности, игнорише чињеницу да су Срби највеће жртве сукоба у бившој СФРЈ, укључујући у Србији, из које нису протеране друге мањине. Коначно, заговарање деструкције традиционалне цркве, осим што је нехумано, очигледно је у функцији наметања новог идентитета нације.

Православно хришћанство високо вреднује мучеништво, што одликује и шиитски ислам. Духовни образац Шиита, који се позива на саможртву Исуса Христа, веома је привржен идеалу праведности и социјалне правде. Ова доктрина, по којој није апсолутно и неограничено право богатих и моћних да доминирају над сиромашнима и слабима, има далекосежне последице. Право владара које почива на праведном понашању, вреднује се према томе како се односи према најслабијима, а неправедног владара није погрешно свргнути. Интелектуални и морални простор су, тако, испунили популистички потенцијал и образац праведности који фаворизује сиромашне и немоћне, као и саможртвујући етос мучеништва.<sup>62</sup> Таква вероисповест, која садржи доктрину суштинске једнакости свих људи пред Богом и тумачи да сваки човек одговара за своје поступке некомпатибилна је са неолиберализмом.

У смислу вредновања, римокатолицизму и посебно протестантизму сличан је сунитски ислам. Сличност између сунитског ислама и католицизма је у доживљају владара, јер је наводно изабран од Бога. Међутим, на многим местима, Бог јасно каже да се не смеју поштовати тирани који себе стављају изнад Њега, који угњетавају народ, који су се одметнули од Бога и човечанства. Такође, у Курану је наредба верницима да се боре против оних који их угњетавају, а чувена је реченица да је "угњетавање горе од убиства". Директива да се морају подржати они који чине добро и борити се против оних који чине зло, говори о Богу који жели да на овом свету постоји праведан поредак. Како сунити покорност владару стављају изнад других, суштински важнијих, питања, за њих се може рећи да су вредносно "исламски римокатолици". С друге стране, сунити су, као и протестанти, опседнути идејом "предодређења", односно да се све деси вољом Божијом. Проблем је у томе што онда нема греха. У крајњој линији, ако је све онако како Бог жели, зашто шаље посланике? Протестанти верују у "одабране", "предодређене", које једино спасава Божија милост, а њихова дела су небитна. Сунити су компатибилни са протестантима, по том питању, а по питању покорности владару са римокатолицима, који не верују у "предодређење". Православци, као ни Шиити, не верују у апсолутно "предодређење". Шиити верују само у делимично "предодређење", па по том питању нису блиски протестантима, а окренути су борби за друштвену праведност и једнакост и стога нису блиски римокатолицима. Шиити, уз то, нису опседнути доминацијом (поковањем немуслимана), што је пасија сунита.

"Исламска држава" и сличне терористичке организације врше нападе по Западу, а исти Запад их не третира као главну опасност, већ као највеће претње сматра (православну) Русију (која никад није преузела агресиван корак против Запада) и (шиитски) Иран (који никад није извршио ниједан терористички напад на било коју државу на Западу). Неолиберални Запад је израстао из темеља католицизма (покорност владару и владајућем поретку, какви год да су) и протестантизма (веровању

---

62 Bailey, 2014, 214.

у "предодређење", да постоје "одабрани" који су некажњиви и чији су поступци у овом животу небитни). Таква верско-идеолошка матрица омогућила је да неолиберализам лако нађе своју моралну вертикалу. Људи који имају моћ, новац и власт су то добили "вољом Бога", па се против њих не треба бунити (заједничко веровање римокатолика и сунита), а само термин "одабрани" (из протестантизма и донекле сунитизма) мења термин "елита". Прихватање да је "елита" некажњива (омиљена од Бога), без обзира на поступке, заједничко је протестантизму и сунитском исламу.

Битна разлика између православља и шиитског ислама је у томе што православци верују да је Исус био Божији син, рођен од девице, и да чини тројство са Богом и Светим духом, а шиити верују да је био Божији посланик, рођен од девице, и да га је Бог створио и надахнуо својим Светим духом. С друге стране, између шиитског ислама, православља, с једне, а сунитизма, римокатоличанства и протестантизма, *ерго* и неолиберализма, с друге, постоји вредносни зид.

Православље негује свете обреде који се везују за духовну мудрост и наглашава живот и унутрашњу везу са Богом онога који се моли, те је практично усмерено на духовно живљење. Та одлика има суштинске последице на културу и стратификацију православних друштава. Почетком 1990-тих се, на пример, уочава да развој неолибералног вредносног поретка, који је Запад очекивао након распалог совјетског система, наилази на препреку у РПЦ као највиталнијој националној снази. Тада неолиберална доктрина фокусира утицај вредносног поретка националне православне цркве. "Она фаворизује елементе традиционалног (руског) политичког система и централно управљање привредом, уз улогу православне цркве у друштву. Први принцип је идеологија, која заговара владавину у облику у коме се у друштву могу применити морални императиви хришћанства. Други принцип је комунитаризам, према коме руска нација уједињује различите етничке групе. Трећи принцип је очување доктринарних и етичких идеала хришћанства."<sup>63</sup>

### Закључна разматрања

Током протеклих четрдесет година, у оквиру неолибералне доктрине се доследно тежи: ограниченој демократији; тоталном друштвеном надзору и тоталној контроли; системском искључењу човека из одлучивања о властитом животу; сталном рату корпоративне олигархије против човечанства; и нарочито, неприкосновености корпоративних и геополитичких интереса САД у међународном систему. Ове тежње потврђују *racio* опаске да такав поредак изискује да „православље мора бити избачено из светских комуникација, као религија, јер је једини хомогенизирајући моменат православних земаља који има политичке димензије и глобализација уз православље тешко да ће успети. Отуда уништење православља... јер... је теолошка мисао која се може везивати са цивилним схватањем друштва и са оним што они зову глобализација, уз минимум социјалног момента."<sup>64</sup>

Владавине које почивају на православној духовној вертикали по правилу се свргавају ударима које подржава Запад. Таргетирана држава се, наиме, дестабилизује, користећи и продубљујући етничке, друштвене и економске разлике. Примењују се и стратегије финансирања и политичког обучавања идеолошки подобних кандидата, НВО

63 Steeves, Paul, *Russian Orthodox Fascism after Glasnost*, presented to the Conference on Faith and History, Harrisburg, Pennsylvania, 8 October 1994. Dostupno: <http://goo.gl/2RWeuG>, 08.06.2016.

64 Avramov, Smilja, izlaganje na Okruglom stolu "Srbija i Trilateralna komisija", Beograd, 30.10.2014. Dostupno: <http://goo.gl/f4KDsj>, 07.06.2016.

методи ненасилне борбе и енергично промовисање стандарда људских права и демократије као историјске прилике за бољи живот (обојене револуције). По том образцу, у случају да се не призна резултат избора какви неолиберална опозиција тврди да јесу, долази до масовних уличних протеста који воде још дубљим поделама у друштву, чиме се увећава ризик отвореног политичког насиља. Где год се ово догодило, друштва су улазила у трајну кризу: заоштравање политичке реторике, ниједна политичка идеја нема довољну већину да оформи стабилну и дуготрајну владу, поделе у друштву по основи етничитета, незауостављива корупција, итд.

„Контролисана дезинтеграција“ се сматра језгром корпоративног империјализма,<sup>65</sup> у коме одлучујућу улогу има олигархија, настала током Хладног рата, као наследник империјалног историјског наслеђа англо-либералног дела света. Као носилац суверенитета корпоративног империјализма намећу САД. Крајњи циљ „контролисане дезинтеграције“ је светски корпоративни поредак,<sup>66</sup> чија доктрина оправдава свет неједнакости. Неолиберални глобалисти теже деиндустријализацији и свету под својом влашћу.<sup>67</sup> Модел „контролисане дезинтеграције“ неолиберализам је проширио на међународну политику; на природна добра, као „заједничка“; и на светски поредак, као надређен унутрашњем. Остваривању ових замисли сметају заједнице са којима је тешко или немогуће управљати, као и индустријализација, демократија, националне државе, политика као посебна област са вишестраначким устројством, масовно образовање и средња класа. Тенденција ка централизованом и контролисаном неокастинском друштву, које део доктрине идентификује као „неофеудални когнитивни капитализам“,<sup>68</sup> по узору је на сирову америчку економску културу и идеолошки заснована на дискурсу да индивидуализам „увећава слободу, истовремено стварајући богатство“. Глобализација америчког начина живота погодује успостављању хегемоније, коју подржава систем савеза: НАТО, са Јапаном, Азијско-пацифички економски форум – АПЕЦ, Партнерство за мир на бившем совјетском простору, ММФ и Светска банка, суштински америчке финансијске институције.<sup>69</sup>

Главнина људских и природних богатстава света је, међутим, на Истоку и Евроазија испољава зачетак политичке и економске културе друге врсте. Посматрање, на пример, модела страних инвестиција, које контролише неолиберални Запад, показује да се дугови Западу враћају се узимањем нових кредита, и тако се ради за камате, због чега се може изгубити национални и државни субјективитет. Да би опстала и развијала се као слободна и самостална, историјска заједница православних хришћана не сме путем напретка кренути прихватањем неолибералне политике, већ развијањем сопственог здравства, образовања, науке и културе, привреде и институција државе, као и друштва, на вредносном поретку свог историјског цивилизацијског наслеђа. Од циљева које политичка заједница следи зависи очување народа, територије и државе.

Тражењем начина за потчињавање традиционалних друштава баве се и организације нетранспарентне природе. Трилатерална комисија, на пример, везано за Русију, артикулише дилему "шта ће у наредним годинама да превагне - напор за модернизацију друштва или идеологија конзервативизма, противљење православне цркве либерализму". Овај глобалистички инструмент препоручује: "мостови ка обичним Русима, цивилном друштву и следећој генерацији стваралаца политике морају се

---

65 Strange, 2016, 140; Varoufakis, 2016, 71.

66 Walker-Said, 2015, 4.

67 Kotz, 2002, pp. 64-79.

68 Mohan; Stokke, 2008, 548.

69 Hofmann; Yeo, 2014, 149; Ikenberry, 2013, 111.

проширити. ЕУ би требало да развије посебан образовни програм сличан ЕРАСМУС (стипендирање постдипломских студија) за студенте из Русије, Украјине и Белорусије. А много ће зависити од младе, образоване генерације.”<sup>70</sup>

Неолиберализам промовише као напредак модел који велики део англо-америчке доктрине одређује као "лешинарски капитализам"<sup>71</sup> Неолиберализам је суштински неправедан, експлоататорски и тера на саможивост. Овај концепт није настао из потребе да се прикрију идеолошки недостаци у идеолошком сукобу, већ из логике хегемоније која спаја принуду и добровољно потчињавање, без простора за алтернативу, због чега је у суштини фундаменталистички. Данас, капитализам функционише као пирамидална шема, а кризе омогућавају да се коригује и тако учвршћује хегемонија<sup>72</sup> и постају мотор неолиберализма, односно прилика да се још друштвених сфера уреди по неолибералним начелима.<sup>73</sup>

Неолиберализам није универзалан ни културално неутралан, већ подразумева трансфер богатства од сиромашнијих ка богатијима.<sup>74</sup> Та логика је супротна културном образцу који обликује вредносни систем заједница које имају колективистичку традицију, којима је стран изразити индивидуализам. Неолиберализам и политика стезања каиша увод су у систем у коме се радници обесправљују, социјална држава нестаје, разлике између богатих и сиромашних се увећавају и средња класа нестаје.<sup>75</sup> Зато, глобализација неолиберализма изискује стално ширење јединог војног савеза, који као такав нема, већ фабрикује противнике. Секретар одбране САД, Ештон Картер, иницирао је сарадњу у области одбране и у азијско-пацифичком региону, ширењем безбедносне мреже држава, нагласивши да се „мора имати на уму могућност да Русија и Кина направе избор који ће их супротставити САД и осталима.“ Алудирајући на Кину, он је рекао да је „мрежа инклузивна“ и да треба да буде „заштита од дејстава Русије која изазивају страховања“.<sup>76</sup>

Милитаризација неолиберализма не може да потре нелогичност модела, која се у условима економске кризе испољава у очекивању помоћи од државе, као својеврсној етатизацији. Ово је парадокс, јер неолиберални модел је сам довео до нерада (клијентелизам), самовоље (корупција), болшевизма (монетаризација дуга) и хајдучије (индустрија избегавања пореза и регулативе). Идеја тржишног, коју заговара, почива на конкуренцији, а не монопољу и картелу, као регулатору расподеле вредности и послова, што подразумева онемогућен привилегован приступ државним и наддржавним институцијама и привредним субјектима (субвенције, заштита инвеститора појединих држава, интервенције на тржишту).

Неолиберализам ослобађа пориве капитализма, укључујући личне и насилне, и зато десоцијализује све односе, померањем тежишта са јавног (колективног) ка приватном (индивидуалном). Иако делује природно, неолиберализам производи самодовољне нарцисе који верују у друштво утемељено на разуму индивидуе, без

---

70 *The Trilateral Commission 2013/2014 Task Force Report "Engaging Russia: A Return to Containment?"*, Task force report, 15 May 2014, p. 23, 25. [http://trilateral.org/download/doc/TF\\_Russia\\_for\\_WEBSITE\\_final\\_15\\_May\\_2014.pdf](http://trilateral.org/download/doc/TF_Russia_for_WEBSITE_final_15_May_2014.pdf)

71 Fabricant; Fine, 2015, 29; Malkin, 2015, 5; Elverton Dixon, 2012, 606-607; Klein, 2007, 346.

72 Harvey, 2014, ix.

73 Klein, 2014, 120.

74 Duggan, 2012, 12.

75 Bližе: Mercille; Murphy, 2015; takode, Kiersey, 2016.

76 Highlights and analysis of Ashton Carter's address, 15th Asia Security Summit: The International Institute for Strategic Studies Shangri-La Dialogue, from 3-5 June 2016. Dostupno: <http://goo.gl/s9nZBn>, 08.06.2016.

виших вредности, који зато бесомучно грабе, а друге сматрају за губитнике.<sup>77</sup> Усвајање најдеструктивнијег аспекта неолиберализма – прерасподеле друштвеног богатства у корист најбогатијих и задржавање основне слабости колективизма – нерационалне државе, резултира нефункционалним поретком. На постојање свести о томе најочитије указује драстичан пад улоге друштвено-хуманистичких наука и образовања у тим областима. Наиме, оне експонирају неумитну нефункционалност неолибералног модела, те је кроз систем образовања потребно онемогућити развој конструктивне критике. Проблем, са аспекта стабилности, је у томе што недостатак алтернатива не обезбеђује нужно функционалност поретка лишеног вредносног, а утемељеног на пориву.

### Интернет извори

*United States Policy toward Yugoslavia*, NSDD 133 (March 14, 1984). Dostupno: <http://goo.gl/XQX8Qf>, 06.02.2017.

*Conventional Arms Transfer Policy*, NSDD-5 (July 8, 1981), dostupno: <http://goo.gl/0SCA6i>, 06.02.2017.

*United States Policy towards Eastern Europe*, NSDD-54 (September 2, 1982), dostupno: <http://goo.gl/gaFMMx>, 06.02.2017.

Wilkinson, T., Israeli's Kosovo Remarks Raise Ire, *Los Angeles Times*, April 09, 1999. Dostupno: <http://goo.gl/NXNGsr>, 08.02.2017.

"Towards a New World Order" George Bush address before a joint session of Congress, 11 September 1990, National Archives: George Bush Presidential Library and Museum. Dostupno: <https://goo.gl/6Jc5Cv>, 06.02.2017.

The Trilateral Commission, Task Force Report "Engaging Russia: A Return to Containment?", Task force report, 15 May 2014. [http://trilateral.org/download/doc/TF\\_Russia\\_for\\_WEBSITE\\_final\\_15\\_May\\_2014.pdf](http://trilateral.org/download/doc/TF_Russia_for_WEBSITE_final_15_May_2014.pdf), 06.02.2017

Steeves, P., Russian Orthodox Fascism after Glasnost, presented to the Conference on Faith and History, Harrisburg, Pennsylvania, 8 October 1994. Dostupno: <http://goo.gl/2RWeuG>, 08.02.2017.

Avramov, S., izlaganje na Okruglom stolu "Srbija i Trilateralna komisija", Beograd, 30.10.2014. Dostupno: <http://goo.gl/f4KDsJ>, 07.02.2017.

George Bush Remarks at Maxwell Air Force Base War College, April 13, 1991. Dostupno: <http://goo.gl/7hfKkj>, 06.02.2017.

Highlights and analysis of Ashton Carter's address, 15th Asia Security Summit: The International Institute for Strategic Studies Shangri-La Dialogue, from 3-5 June 2016. Dostupno: <http://goo.gl/s9nZBn>, 08.06.2016.

Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data, and Analysis, Brzezinski, Zbigniew; Sullivan, Paige (eds.), London/New York: M.E. Sharpe, 1997. Rockefeller, David, From a China Traveler, *The New York Times*, August 10, 1973, p. 1.

Saudi Arabia to invest in Ukraine, EuroMaidan Press, 02.06.2016. Dostupno: <http://goo.gl/VOfPxu>, 07.02.2017.

S. Arabia relocating Takfiri fighters from Syria to Ukraine, Fars News May 4, 2015. Dostupno: <http://goo.gl/qk7frK>, 07.02.2017.

---

<sup>77</sup> Ćirjaković, Zoran, Srbija protiv neoliberalizma, *Politika*, 20.04.2014. Dostupno: <http://goo.gl/4gLuRq>, 08.06.2016.

Weber, Renate, Romania, Moving Toward NATO and the EU: Briefing of the Commission on Security and Cooperation in Europe, October 1, 2003. Washington: CSCE, 2004, p. 18. <http://purl.access.gpo.gov/GPO/LPS53670>

Open Secrets: WikiLeaks, War and American Diplomacy, Star, Alexander (ed.), New York: New York Times Company, 2011.

Brown, Mark, The IMF's four steps to damnation, The Observer, April 29, 2001. Dostupno: <https://goo.gl/BKKqOX>, 08.02.2017.

Ćirjaković, Z. (2016): Srbija protiv neoliberalizma, Politika, 20.04.2014. Dostupno: <http://goo.gl/4gLuRq>, 08.02.2017.

Oblast Brankovića - opširni katastarski popis iz 1455. godine, Hadžibegić, Hamid, Handžić, Adem, Kovačević, Ešref (prir.), Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1972.

## Литература

Lewis, N. (2007): *Gold: The Once and Future Money*. New Jersey: John Wiley&Sons.

Stilhoff Sørensen, J. (2009): *State Collapse and Reconstruction in the Periphery: Political Economy, Ethnicity and Development in Yugoslavia, Serbia and Kosovo*. New York/Oxford: Berghahn Books.

Jambrek, P. (1991). Human Rights in a Multi-Ethnic State: the Case of Yugoslavia. in: *Human Rights and Security: Europe on the Eve of New Era*. V. Mastny; J. Zielonka (eds.). Boulder: Westview Press, 177-201.

Bakić-Hayden, M. (2006): *Varijacije na temu 'Balkan'*. Beograd: Filip Višnjić.

Bardos, G. (2011): Serbia, Patriarchal Orthodox Church of. in: *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, Vol. 1. J. A. McGuckin (ed.). Chichester: Wiley&Sons, 559-570.

Amstutz, M. (2013): *International Ethics: Concepts, Theories, and Cases in Global Politics*, 4th edition. Lanham/Plymouth: Rowman & Littlefield.

American Foreign Policy Council (2011): *The World Almanac of Islamism: 2011*. I. Berman et al. (eds.). Lanham/Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.

Lowe, G. (2013): *Stalking the Antichrists (1965-2012)*, Volume 2. Bloomington: XLibris.

Curtiss, R. (1999): Fallout From Ethnic Cleansing in Kosovo and Six Weeks of NATO Bombing of Serbia. *Washington Report on Middle East Affairs*, June 1999, 7-14.

Kortepeter, M. (1999): The Case for Re-joining Kosovo to Albania. *Washington Report on Middle East Affairs*, June 1999, 15.

Fulton, J. (2010): NATO and the KLA: How the West Encouraged Terrorism, *Global Security Studies*, 1:3, 130-141.

Zafirovski, M.; Rodeheaver, D. (2013): *Modernity and Terrorism: From Anti-Modernity to Modern Global Terror*. Boston/Leiden: Brill.

Schiessl, C. (2016): *Alleged Nazi Collaborators in the United States after World War II*. Lanham/London: Lexington Books.

Stroud, D. (2013): *Preaching in Hitler's Shadow: Sermons of Resistance in the Third Reich*. Grand Rapids/Cambridge: William Eerdmans Publishing.

Yeomans, R. (2013): *Visions of Annihilation: The Ustasha Regime and the Cultural Politics of Fascism, 1941-1945*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Thompson, W. (2012): *Western Europe 2013*, 32nd edition. Lanham: Stryker Post Publications.

- Djupe, P.; Olson, L. (2003): *Encyclopedia of American Religion and Politics*. New York: Facts on File.
- Farzana, H. (2008): *Prophecy and the Fundamentalist Quest: An Integrative Study of Christian and Muslim Apocalyptic Religion*. Jefferson/London: McFarland.
- Klassen, J. (2014): *Joining Empire: The Political Economy of the New Canadian Foreign Policy*. Toronto/Buffalo/London: University of Toronto Press.
- Lane, D. (2015): Eurasian Integration as a Response to Neoliberal Globalization. in: *The Eurasian Project and Europe: Regional Discontinuities and Geopolitics*. D. Lane; V. Samokhvalov (eds.). New York: Palgrave MacMillan, 3-24.
- Moorcraft, P. (2010): *Guns and Poses: Travels with an Occasional War Correspondent*. Findlay (OH): Millstream Press.
- Brzezinski, Z. (2010): *A Geostrategy for Eurasia*, *Foreign Affairs*. 76:5, 50-64.
- Powaski, R. (1998): *Joining the March of the Folley*, *Bulletin of the Atomic Scientists*. 54:1, 18-22.
- Hopken, W. (2011): Institution-building, Political Culture and Identity in Bulgaria: The Challenge of 'Europeization'. in: *Bulgaria and Europe: Shifting Identities*. S. Katsikas (ed.). London/New York: Anthem Press, 23-32.
- Fraser, A. (2011): *The WASP Question: An Essay on the Biocultural Evolution, Present Predicament, and Future Prospects of the Invisible Race*. London: Arktos.
- Layne, C. (2011): US Hegemony and the Perpetuation of NATO. in: *NATO Enters the 21st Century*, T. G. Carpenter (ed.). London/Portland: Frank Cass Publishers, pp. 59-91.
- Horvath, R. (2005): *Legacy of Soviet Dissent: Dissidents, Democratisation and Radical Nationalism in Russia*. Oxon/New York: Routledge.
- Mentan, T. (2013): *Democracy for Breakfast: Unveiling Mirage Democracy in Contemporary Africa*. Mankon: Langaa Research&Publishing.
- Sabanadze, N. (2010): *Globalization and Nationalism: The Cases of Georgia and the Basque Country*. Budapest/New York: CEU Press.
- Cigar, N. (2016): *Saudi Arabia and Nuclear Weapons: How Do Countries Think about the Bomb?*. Oxon/New York: Routledge.
- Hatzivassiliou, E. (2014): *NATO and Western Perceptions of the Soviet Bloc: Alliance Analysis and Reporting, 1951-69*. Oxon/New York: Routledge.
- Abeysekara, A. (2008): *The Politics of Postsecular Religion: Mourning Secular Futures*. New York: Columbia University Press.
- Hoffman, J.; Graham, P. (2015): *Introduction to Political Theory*, 3rd edition. London: Routledge.
- Block, F.; Somers, M. (2014): *The Power of Market Fundamentalism*. Cambridge/London: Harvard University Press.
- Cochrane, R. (2011): Campaigning against 'Fundamentalist' Globalization: Toward a Negative Dialectical Feminist Perspective. in: *Cultures and/of Globalization*. B. Axford; R. Huggins (eds.). Cambridge: Cambridge Scholars, p. 84-110.
- Springer, S. (2015): *Violent Neoliberalism: Development, Discourse, and Dispossession in Cambodia*. New York: Palgrave Macmillan.
- Arxer, S. (2016): Economics, the Network Society, and the Ontology of Violence. in: *Neoliberalism, Economic Radicalism, and the Normalization of Violence*, V. Berdayes; J. Murphy (eds.). Cham: Springer, 129-136.
- Leshem, D. (2016): *The Origins of Neoliberalism: Modeling the Economy from Jesus to Foucault*. New York: Columbia University Press.

- Taylor, J. (2005): The Unstoppable Descent of a Once Great Power into Social Catastrophe and Strategic Irrelevance. in: *Comparative Politics: Post-Communist Politics and Change in Russia and East/Central Europe*, Vol. 4. H. Wiarda; J. McLaren (eds). London/New York: Routledge, 417-437.
- Trenin, D. (2009): Russia in the Caucasus: Reversing the Tide. *Brown Journal of World Affairs*, 15:11, pp. 143-155.
- Polyakov, L. (2002): Current Russian-Ukrainian Rapprochement: Forward or Backward? A Rejoinder. *Security Dialogue*, 33:2, 171-176.
- Kourvetaris, G. (1988), The Southern Flank of NATO: Political Dimensions of the Greco-Turkish Conflict Since 1974. *East European Quarterly*, 21:4, 431-446.
- Zafirovski, M.; Rodeheaver, D. (2013): *Modernity and Terrorism: From Anti-Modernity to Modern Global Terror*. Leiden/Boston: Brill.
- Huntington, S. (1991): *The Third Wave: Democratization in the Late 20th Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Huntington, S. (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon&Shuster.
- Callinicos, A. (2000): The Ideology of Humanitarian Intervention. in: *Masters of the Universe?: NATO's Balkan Crusade*. T. Ali (ed.). London/New York: Verso, 175-189.
- Zalanga, S. (2014): Neoliberal Challenges to Pietist Vision of Christian Higher Education. in: *The Pietist Vision of Christian Higher Education: Forming Whole and Holy Persons*. C. Gehrz (ed.). Downers Grove (IL): IVP Academic, 209-224.
- Cary, P. (2015): Preface. in: *Does God Have a Strategy?: A Dialogue*. P. Cary; J-F. Phelizon (eds.). Eugene (OR): Cascade Books, ix-x.
- Džankić, J. (2014): When Two Hands Rock the Cradle: Symbolic Dimensions of the Divide Over Statehood and Identity in Montenegro. in: *Strategies of Symbolic Nation-building in South Eastern Europe*, 2nd edition. P. Kolsto (ed.). London/New York: Routledge, 115-138.
- Ringvee, R. (2016): Regulating Religion in Neoliberal Context: The Transformation of Estonia. in: *Religion in the Neoliberal Age: Political Economy and Modes of Governance*, 2nd edition. T. Martikainen; F. Gauthier. London/New York: Routledge, 143-160.
- Biti, O. (2012): Nadzor nad tijelom: Fukoovski pristup sportu. *Metodički ogledi*, 19:1, 37-58.
- Perica, V. (2006): The Politics of Ambivalence: Europeization and the Serbian Orthodox Church. in: *Religion in an Expanding Europe*, T. Byrnes; P. Katzenstein, Cambridge: Cambridge University Press, 176-203.
- Bailey, G. (2014): *Peoples, James, Essentials of Cultural Anthropology*, 3rd edition. Balmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Strange, S. (2016): *Casino Capitalism*, 3rd edition. Manchester: Manchester University Press.
- Varoufakis Y. (2016): *And the Weak Suffer What They Must?: Europe's Crisis and America's Economic Future*. New York: Nation Books.
- Walker-Said, C. (2015): Introduction: Power, Profit and Social Trust. in: *Corporate Social Responsibility?: Human Rights in the New Global Economy*, C. Walker-Said; J. Kelly (eds.), Chicago: University of Chicago Press, 1-26.
- Kotz, D. (2002): Globalization and Neoliberalism. *Rethinking Marxism*, 12:2, 64-79.
- Mohan, G.; Stokke, K. (2008), The Politics of Localization: From Depoliticizing Development to Politicizing Democracy. in: *The SAGE Handbook of Political Geography*, K. Cox; M. Low; J. Robinson (eds.), London/Thousands Oaks/New Delhi/Singapore: Sage Publications, 545-562.

Fabricant, M.; Fine, M. (2015): *Changing Politics of Education: Privitization and the Dispossessed Lives Left Behind*. New York: Routledge.

Malkin, M. (2015): *Who Built That: Awe-Inspiring Stories of American Tinkerpreneurs*. New York: Simon&Schuster.

Elverton Dixon, V. (2012): *Just Peace Theory Book One: Spiritual Morality, Radical Love, and the Public Conversation*. Bloomington: iUniverse.

Klein, N. (2007): *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. New York: Henry Holt.

Hofmann; Yeo (2014): Beyond hegemony: norms and alliances in Europe and Asia. in: *Power in a Complex Global System*, L. Pauly; B. Jentleson (eds.). Oxon/New York: Routledge, 148-163.

Ikenberry, J. (2013): Global Security Cooperation in the Twenty-First Century. in: *The Quest for Security: Protection without Protectionism and the Challenge of Global Governance*, J. Stiglitz; M. Kaldor (eds.). New York/Chichester: Columbia University Press, 94-116.

Duggan, L. (2012): *The Twilight of Equality?: Neoliberalism, Cultural Politics, and the Attack on Democracy*. Boston: Beacon Press.

Mercille, J.; Murphy, E. (2015): *Deepening Neoliberalism, Austerity, and Crisis: Europe's Treasure Ireland*, London: Palgrave Macmillan, 2015.

Kiersey, N. (2016): *Negotiating Crisis: Neoliberal Power in Austerity Ireland*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Harvey, D. (2014): *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*. Oxford: Oxford University Press.

Klein, N. (2014): *This Changes Everything: Capitalism Vs. The Climate*. New York: Simon and Schuster.

Veber, M. (2011): *Protestantska etika i duh kapitalizma*. Novi Sad: Mediterran Publishing.

**Miroslav D. Stevanović**  
**Dragan Ž. Đurđević**

## **ANTI-ORTHODOX CHRISTIAN ASPECT OF NEOLIBERAL FUNDAMENTALISM**

This article presents the findings of observation of transformations to neoliberal social order, from the aspect of the negative consequences for the communities of Orthodox Christians. The starting hypothesis is that, in the axiological sense, neoliberalism negates Orthodox Christianity, which is why its universalisation meets resistance. Testing this assumption includes the structural-functional analysis of the consequences of the universalization of the neoliberal order and methods of spreading neoliberal values in Orthodox Christian communities and in the international system. The results indicate that neoliberalism requires institutionalisation of indigenous individual interests and their associations, which undermines the value foundations of collectivist organisations of the Orthodox Christians. Findings provide a basis for concluding that an integral part of neoliberal ideology represents its militarised implementation, at the cost of destruction of traditional Orthodox Christian communities.

